श्रीगणेशाय नमः

[1]गणेश-विद्या from the मुद्गल-पुराणम्

1. मङ्गलम्

अगजानन-पद्मार्कं गजाननं अहर्निशम्। अनेकदं तं भक्तानां एकदन्तं उपास्महे॥
पुराणरस्य विनिर्मात्रे श्रीगणेशावतारिणे। ब्रह्म-स्वरूपिणे तुभ्यं मुद्गलाय नमो नमः॥
श्रीमुद्गलांश-सम्भूतं गाणेशाग्रे-सरं परम्। श्रीमद्गणेश-योगीन्द्राचार्य-वर्यं नमाम्यहम्॥

2. भूमिका

The मुद्गल-पुराणं is a पुराणं devoted exclusively to गणेशः, who is treated not as a sectarian God, but as परब्रह्म himself. The colon of the edition published by the मुद्गल-पुराण-प्रकाशन-मण्डलं reads – ॐ इति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे॰. Even though the text is not traditionally counted among the primary पुराणानि, or even the secondary उपपुराणानि, adherents of मुद्गलविद्या take the text to be a primary प्रमाणं, with content rivalling that of an उपनिषत्.

The मुद्गल-पुराणं is one of two पुराणे devoted to गणेशः, the other being the more well-known गणेश-पुराणं. The text of the मुद्गल-पुराणं consists of 9 chapters (खण्डाः) – अधुना वद विप्रेन्द्र योगं पूर्ण-पद-प्रदम्। अष्टौ विनायकाः प्रोक्ताः॰ (मु॰पु॰९।१।५) – The first 8 खण्डाः are devoted to each of the 8 अवताराः of गणेशः. The last खण्डः is a treatise on योगः.

This पुराणं references stories from many other पुराणं, and the colon says that it is the अन्त्यं पुराणं / उपनिषत्. It thus contains all the knowledge from everywhere, leading the प्रकाशन-मण्डलं to conclude – व्यासोच्छेष्टं जगत् सर्वं इति यत् महाभारत-विषये उच्यते, तदेव मुद्गलोच्छिष्टं जगत् सर्वं इत्यपि पुराणस्य अस्य विषये वक्तुं शक्यते – just as the महाभारतं is said to contain all the knowledge of the world, the same can be said of the मुद्गल-पुराणं.

Unlike other पुराणं, and other विद्या where the inner meaning is couched and hidden in difficult संस्कृतं, the मुद्गल-पुराणं points directly at the विद्या. The पुराणं is written in very simple संस्कृतं, making it easily accessible.

---

[1] At this time, less than 25% of the पुराणं has been read. This scribe is not qualified to talk about this work. However, since information on this पुराणं is hard to come by, some notes are being made available publically. Please send any feedback to ajit.krishnan@gmail.com.

The inclusiveness of गणेशः in all traditions (शैव, वैष्णव, सौर्य, दैवी) also makes this पुराणं a compelling storehouse of knowledge for all traditions. The पुराणं includes the चरित्रं of many देवाः and their भक्ताः. Furthur, the worship of all the पञ्चायतन-देवताः is lauded – ब्रह्मी-भूतो भविष्यामि यत्नं करोमि तत्परः। एवं धार्य परित्यज्य कामान् सेवेत् स पञ्चकान्। देवान् गणेश-मुख्यांश्च मुक्ति-मार्ग-परायणः (मु॰पु॰१।९।१८)

3. मुद्गल-ऋषिः

References to मुद्गल-ऋषिः can be found in the महाभारतं and the श्रीमद्भागवतं. In the महाभारतं, there is a famous episode where he passes a test by the ऋषिः दुर्वासा. Following this, an attendent comes down from heaven to take him there. However, the ऋषिः actually enquires about the merits and demerits of heaven. At the end, he declines the invitation! Not surprisingly, this episode is retold in the पुराणं, where the देवदूतः starts off describing earth as the place where कर्म is performed and स्वर्गः as the place where its fruits are enjoyed – कर्म-भूमिरियं ब्रह्मन्! भोग-भूमिस्तु सा मता। स्वर्ग-रूपा नरादीनां कर्म-भोग-प्रदायिनी (मु॰पु॰१।१८।४६)

In the तैत्तिरियोपनिषत्, where तपः is described, the views of this ऋषिः forms the last word, where he says that स्वाध्यायः is तपः. On the ऋग्वेदः, we have an extent commentary.

Perhaps, most telling of all, there are few primary works named after ऋषयः. However, there is an entire branch of the ऋग्वेदः (मुद्गल-शाखा), an उपनिषत् (मुद्गलोपनिषत्), and a पुराणं (मुद्गल-पुराणं) named after this glorious ऋषिः. Though the मुद्गल-शाखा is not available today (it is mentioned in many other works), the पुराणं, उपनिषत्, and the वृत्तिः on the ऋग्वेदः are still available.

The wife of this ऋषिः, मुद्गलिनी is more famous as her later incarnation, द्रौपदी. She is also mentioned in the extant ऋग्वेदः, where she becomes the charioteer of मुद्गलः. The meaning of this episode is not readily apparent.

4. मौद्गल्य-सम्प्रदायः

According to the प्रकाशन-मण्डलं, the मौद्गल्याः originally belonged to a separate सूर्य-सम्प्रदायः. Unlike the प्रस्थान-त्रयं of modern day वेदान्तिनः, the प्रमाण-ग्रन्थाः were said to be (1) मौद्गलादेशः (2) गाणेश-पञ्चक-ब्राह्मणस्तप-पञ्चकादयो दशोपनिषदः and (3) योग-गीता. However, the contents of the पुराणं do seem to fit in well with the modern प्रस्थान-त्रयं, especially since one अध्यायः of the मुद्गल-पुरानं is the गणेश-गीता-सार-कथनं, a summary of the गणेश-गीता, which is extremely similar in content to the भगवद्गीता. The गणेश-गीता itself is found in the गणेश-पुराणं (क्रीडाखण्डः १३८-१४८).

5. अष्टावताराः

प्रथमो वक्रतुण्डश्च त्वं-पद-ब्रह्म कथ्यते। द्वितीयं एकदन्तश्च तत्पद-ब्रह्म-बोधकः॥ महोदरस्तृतीयस्तु बह्मासि-पद-धारकम्। गजाननश्चतुर्थश्च साङ्ख्य-रूपो महेस्वरि॥ लम्बोदर इति ख्यातो ह्येतद्ब्रह्म त्वयि स्थितम्। षष्टो विकट-नामा च सद्ब्रह्मात्म-रविः परः॥ विघ्नराजः स्वयं विष्णुः सप्तमः समताङ्गतः। धूम्रवर्णोऽष्टमः शम्भुरव्यक्तो नेति कथ्यते॥ अष्टब्रह्मसु तत्पालाः कला-रूप-धराः स्मृताः। (मु॰पु॰१।१७।२५)

In addition to the highest परविद्या / उपनिषदः instructions described above, as per the मुद्गल-पुराणं, the eight अवताराः appeared to conquer eight असुराः (or the eight veils, आवरणाः), who are nothing other than manifestations of the 6 रिपवः, along with ममता and अभिमानः. The ordering of the षड्रिपवः in the अष्टावरणाः differs slightly from the standard ordering.

1. वक्रतुण्डः on सिंहवाहनं conquers मत्सरासुरः (envy) who resides in ईर्ष्यपुरं with offspring सुन्दरप्रियः and विषयप्रियः teaching त्वं as ब्रह्म
2. एकदन्तः conquers मदासुरः (lust) teaching तत् as ब्रह्म
3. महोदरः on मूषकवाहनं conquers मोहासुरः (delusion) teaching असि as ब्रह्म
4. गजाननः conquers लोभासुरः (greed) teaching साङ्ख्य
5. लम्बोदरः conquers क्रोधासुरः (anger) teaching ब्रह्म त्वयि स्थितम्
6. विकटः on मूषकवाहनं conquers कामासुरः (desire) with offspring शोषनः and दुष्पूरः teaching सद् ब्रह्म is परः, आत्म-रविः
7. विघ्नराजः conquers ममासुरः (my-ness) teaching ऐक्य with विष्णुः
8. धूम्रवर्णः conquers अभिमानासुरः (pride) teaching अव्यक्तः or नेति akin to शम्भुः

Just as us humans are accompanied by the eight मत्सरादि आवरणाः listed above, the अवताराः of गणेशः are also accompanied by eight companions – गणेश-दूत-मुखास्तेष्वष्टौ तत्रcraयुः परे। प्रमोदश्चैष आमोदस्तथा ब्रह्मप्रियो मुने। योगप्रियश्च स्वानन्दभोक्ता ज्ञानमयश्च हि। सर्वगः सर्वविच्चैव॰ (मु॰पु॰१।३६।२३); namely प्रमोदः, आमोदः, ब्रह्मप्रियः, योगप्रियः, स्वानन्दभोक्ता, ज्ञानमयः, सर्वगः and सर्ववित्.

6. युगावताराः

As per the गणेश-पुराणं, गणेशः incarnates once per युगः. This is also re-told in the मुद्गल-पुराणं – कृते विनायकः प्रोक्तः कश्यपात्मज एव सः। सिंहारूढश्च दिग्बाहुस्तेजो-रूपी प्रकथ्यते॥ त्रेतायां पूज्यते देवो मयूरेशश्च षड्भुजः। मयूर-वाहनः पुत्रः शशि-वर्णः शिवस्य वै॥ द्वापरे मूषकारूढः पूज्यते च चतुर्भुजः। गजाननो वरेण्यस्य रक्तवर्णः सुतः स्मृतः॥ कलावश्च-स्थितश्चैव धूम्र-वर्णो द्विबाहु-भृत्। तारकः सर्व-भावज्ञो गणेशः पूज्यते जनैः (मु॰पु॰३।१६।१४)

1. In the कृत-युगः, विनायकः on सिंह-वाहनं

2. In the त्रेत-युगः, मयूरेशः on मयूर-वाहनं with six arms
3. In the द्वापर-युगः, गजाननः on मूषक-वाहनं with four arms
4. In the कलि-युगः, धूम्रवर्णः on अश्व-वाहनं with two arms

7. अवतार-कथाः

Each खण्डः does contain stories which do not directly deal with the अवतारः at hand. For example, the greatness of the चतुर्थी-व्रतानि, क्षेत्र-माहात्म्यं, etc. However, the primary story of each अवतारः, follows a similar pattern. First, the असुरः performs तपः to gain a boon, and then conquers the देवाः. Following this, the गणेशावतारः manifests. Due to the impending loss at the end of the ensuing battle between the असुरः and गणेशः, the असुरः loses his confidence, and asks several questions of गणेशः. Satisfied with the answers, the असुरः seeks refuge at the feet of गणेशः, and is allowed to return to his abode in पातालः.

Sometimes गणेशः comes as an अवतारः in the form of a child etc, but this is just a play. For example, ब्रह्म wins a boon of गणेशः to have him as his son – तव पुत्रो भविष्यामि तारको माययांशतः (मु°पु°१।४२।१८), where गणेशः clearly says at the time of अवतारः – पश्य मां पुत्र-भावेन पितामह! गणाधिपं (मु°पु°४३।११). i.e., it is only a भावः. In all these cases, the deeper meaning (here तारकः as ॐ-कारः) is clearly pointed out.

Unlike many of the कथाः found in other पुराणानि, गणेशः is not partisan to the देवाः – देव-दैत्यादि-भेदेषु सम-भाव-युतं सदा (मु°पु°३।९।२१). It is clear that there is a natural order of three लोकाः, that of the देवाः (heaven), that of men, and that of the असुराः – स्वर्गेषु स्थापिता देवा नराः पृथ्व्यां मया तथा। असुरा विवरेष्वेवं त्रिविधं त्रिषु संस्थितं (मु°पु°६।३५।१९). गणेशः only helps the देवाः because the असुराः have tried to usurp the place of the देवाः, and he would similarly help the असुराः, if the देवाः went to पातालः – देवा दैत्य-विनाशार्थं यतन्ते स्म यदा प्रभो। तदा दैत्याय भवति सिद्धीशः सिद्धिदायकः। देह-धारी स्वयं भूत्वा वरदो भवति प्रभुः। असुरेभ्यो न सन्देहस्तं जानीहि महोदरम्। दैत्या देव-विनाशार्थं यतन्ते सर्व-भावतः। तदा देह-धरश्चाऽयं हन्ति दैत्यान् न संशयः (मु°पु°३।९।५३).

However, the various पुराणानि rarely describe अवताराः that come to the rescue of the असुराः. This is because the देवाः generally stay in their place, while the असुराः regularly "increase" and "decrease" in number, and ruthlessness, causing गणेशः to put them back into the place – देवाः सङ्ख्या-युता वेदे वर्तन्ते दैत्यनायक!। वृद्धि-क्षय-विहीनत्वाद् हन्ति तान् न विशेषतः। दैत्या अपार-रूपाश्च वृद्धि-क्षय-युता मताः। तस्मात् तान् हन्ति वेगेन गणेशो ब्रह्मनायकः (मु°पु°३।९।५६). Furthur, as long as they are in balance, गणेशः remains in a natural state of योगः – स्व-स्व-धर्म-रता एते यदा खलु सुरासुराः। तदा तिष्ठत्ययं योग-रूपश्च

जठरे विभुः (मु॰पु॰३।९।५८). Thus, the असुराः are not "destroyed". They are only asked to return to their natural abode – विरुद्धं त्यज दैत्येन्द्र! तिष्ठ स्थाने स्वके सुखं (मु॰पु॰३।१०।१४)

Though the अष्ट-रिपवः are certainly the chief 8 असुराः, many other असुराः are named and defeated in the पुराणं. Some of them, are stories specific to गणेशः, like the slaying of the गजासुरः. However, many popular characters and stories are re-told with slight differences in emphasis, like the story of रामः and रावणः from the रामायणं, or the story of the asuras मधु-कौटभौ from the देवी-माहात्म्यं, or the story of वामनः and बलिः.

In the standard वामन-कथा, the असुरः बलिः is asked to give वामनः three paces of land. When वामनः takes स्वर्गः and the other लोकाः with his first two steps, he offers his own head (i.e. अहंकारः) for the third step and attains immortality. In the मुद्गल-पुराणं, after giving away two paces, बलिः is unable to think of what to do and first goes to पातालः. There, he remembers गणेशः. As soon as he does so, विघ्नः leaves the heart of विष्णुः, and बलिः offers his head for the third pace of वामनः.

Other stories are told with no visible modification, such as the story of ऋषिः विश्वामित्रः and his quest towards the status of ब्रह्मर्षित्वं, which was only possible once विश्वामित्रः conquered the last असुरः – मत्सरासुरः – his jealousy of the glorious ब्रह्मर्षिः वसिष्ठः.

8. स्तुतयः

This पुराणं contains some of the most beautiful stotras on गणेशः, which are a sublime mixture of भक्तिः mixed in with the highest उपनिषदः teachings. In particular, each असुरः, after he has performed विचारः and is ready to submit to गणेशः, extolls the virtue of the गणेशावतारः. Following this, the देवाः compose a स्तुतिः in favour of the अवतारः, who has returned them to their rightful place. The स्तुतिः by the असुरः is called the शान्ति-वर्णनं, and the स्तुतिः composed by the देवाः and ऋषयः always contains exactly 21 श्लोकाः. These स्तुतयः confer all desires, and are particularly effective in conquering each of the अष्टावरण-असुराः, in turn.

9. महोदरः

महोदरस्तृतीयस्तु ब्रह्मासि-पद-धारकम्. महोदरः is the third अवतारः in the मुद्गल-पुराणं, who teaches असि fom the महावाक्यं "तत् त्वं असि". He has four hands and is seated on मूषकः – मूषकारूढ-देवाय त्रिनेत्राय नमो नमः। चतुर्भुजाय देवानां पतये ते नमो नमः (मु॰पु॰३।१०।२५)

He is the enjoyer of all कर्माणि. Since the stomach is associated with enjoyment (of food), गणेशः is known as महोदरः, he who is the true enjoyer, seated in the stomach of all living beings – सर्वत्रगः

स उदरे भुक्त-भोगश्च कथ्यते (मु॰पु॰३।९।३३) सर्वेषां उदरे स्थित्वा भोगान् सर्वान् भुनक्ति सः। महोदरश्च तेनाऽसौ वयं स्वल्पोदराः स्मृताः (मु॰पु॰३।१०।११). विश्वात्मनोश्च संस्थोऽयं जठरे गणनायकः। महोदराख्या सञ्जाता तेन तस्य महात्मनः (मु॰पु॰३।९।४१)

गणेशः is the true enjoyer, महोदरः, while we are individual enjoyers, स्वल्पोदराः, out of ignorance. The मुद्गल-पुराणं teaches योगः to lead us from अज्ञानं to ज्ञानं, even though the this is against our nature – अज्ञानेन समायुक्तो नरो विषय-लम्पटः। शिश्नोदरपरो नित्यं योगं नेच्छति कर्हिचित् (मु॰पु॰९।९।६)

10. विकटः

षष्टो विकट-नामा च सद्ब्रह्मात्म-रविः परः. विकटः is the sixth अवतारः who conquers desire. He is reached when aspirants become tired of the peacock (symbolizing desire, or माया). Once the peacock is conquered, विकटः becomes visible – कामयुक्ता मया माया मयूरा विविधात्मिका। काम-हीनोऽयं एवाहं भजध्वं कामहानतः॥ माया-सुखाच्च देवेशा विकटा भवत प्रियाः। तदा मे रूपकं द्रष्टुं भविष्यथ समर्थकाः (मु॰पु॰६।३१।४३). माया-शब्दं मयूराख्यं वदन्ते तत्त्वदर्शिभिः। तस्याः स्वामिनं एवं मां मयूरेशं विलोकय (मु॰पु॰६।३५।६) His वाहनं is the मूषकः – मयूरेश! कथं यातः संग्रामाय मया सह। मूषकोपरि संस्थायाखुतुल्यस्त्वं मतोऽसि मे (मु॰पु॰६।३४।३३).

Though his वाहनं is the mouse, there is a strong identification between विकटः and मयूरेशः. The sixth खण्डः of the पुराणं spends 20 अध्यायाः describing मयूरेशः of मयूरक्षेत्रं, before the विकटः अवतारः appears. Thus, there is some confusion, and some mistakenly describe विकटः as having a peacock as his वाहनं.

कामासुरः is extremely quick, and very powerful, making even the देवाः feel powerless – कामासुरस्य वेगं तु सहते कः स्वरूपधृक्? (मु॰पु॰६।३२।१८) यस्याग्रे देव-देवेशा मशका इव संबभुः (६।३३।२). His offspring are the two असुरौ – शोषणः (one who withers up / dries up) and दुष्पूरः (one who cannot be fullfilled). There was a long battle when all the four देवाः were fighting with the army of कामासुरः. देवी was fighting महिषासुरः / दुर्मदः, शिवः was fighting शोषणः, सूर्यः was fighting रावणः and विष्णुः was fighting दुष्पूरः. As they were unsucessful, गणेशः used his weapons पाशः and अङ्कुशः to subdue शोषणः and दुष्पूरः – पाशं चिक्षेप वेगेन तथाऽङ्कुशं गजाननः (मु॰पु॰६।३३।५३), and finally कामासुरः himself.

In order to request गणेशः to appear and destroy कामासुरः, the देवाः offer the following श्लोकः as a part of their prayer. It is a beautiful श्लोकः that can be possibly be used as a मन्त्रः. It says – Because of [our own] असुराः, our सेवा to you [O Ganesha] has been interrupted, and we are unable to do your सेवा. Please save us, O गणेशः, who are desirous of doing your सेवा – अधुना दैत्य-मुख्येन सेवा ते खण्डिता परा। असमर्थाश्च तां कर्तुं रक्ष नः सेवनोत्सुकान् (मु॰पु॰६।३२।९)

11. युगकर्म

There is a lot of debate about युग-कर्म, i.e. what is appropriate for this कलियुगः – ध्यानं कृतयुगे मुख्यं त्रेतायां अध्वरस्तपः। द्वापरे पूजनाचारः कलौ स्तवनं उच्यते (मु॰पु॰३।१६।९) कृते ज्ञानं सदा पूज्यं त्रेतायां रविरुच्यते। द्वापरे दैवतं विष्णुं कलौ शम्भुं वदन्ति च (मु॰पु॰३।१६।१२). As per the मुद्गल-पुरानं –

- In the कृतयुगं, ध्यानं of ज्ञानं (ब्रह्म) is performed
- In the त्रेतयुगं, यज्ञं of सूर्यः is performed
- In the द्वापरयुगं, पूजा of विष्णुः is performed
- In the कलियुगं, स्तवनं of शिवः is performed

Of course, in all the four युगानि, गणेशः is worshipped – चतुर्युगानां मानेषु गणेशो मुख्य-भावतः। पूज्यते मानवैः सर्वैः स्व-स्व-सिद्ध्यर्थं आदरात् (मु॰पु॰३।१६।१३)

12. वर्णाश्रमाः

The four वर्णाः – ब्राह्मणः, क्षत्रियः, वैश्यः, शूद्रः, and the four आश्रमाः ब्रह्मचर्यं, गार्हस्थ्यं, वानप्रस्थ्यं and सन्न्यासः are well known. The मुद्गलपुरानं opines that not all आश्रमाः are applicable for all वर्णाः – क्षत्रियाणां च वैश्यानां सन्न्यासो न प्रविद्यते। गार्हस्थ्यं एव शूद्राणां आश्रमः परिकीर्तितः (मु॰पु॰३।१८।३)

- ब्राह्मणः – All four आश्रमाः – ब्रह्मचर्यं, गार्हस्थ्यं, वानप्रस्थ्यं and सन्न्यासः
- क्षत्रियः / वैश्यः – सन्न्यासः is not applicable – ब्रह्मचर्यं, गार्हस्थ्यं, वानप्रस्थ्यं
- शूद्राः – Only गार्हस्थ्यं is applicable

The पुराणं also reiteratres the stance on spending the last half of one's life in the वानप्रस्थ and सन्न्यास आश्रमाः. In this कलि-युगः, longevity is limited to 100 years – कलौ च शत-वर्षाण्यन्ते तन्नूनं भविष्यति (मु॰पु॰३।१६।१९). The third portion of one's life (50-75) is to be spend in the forest, and the last quarter (75-100) in सन्न्यास – तृतीय-भाग आयुष्य-युक्तः सोऽपि वनी भवेत् (मु॰पु॰३।१९।१६) चतुर्थांशायुषि स्थाता सन्न्यासं स समाचरेत् (मु॰पु॰३।१९।२३)

13. गृहस्थ-कर्म

यजनं याजनं चैव दानं अध्ययनं तथा। प्रतिग्रहोऽध्यापनं च षट्कर्माणि समाचरेत्॥ स्नानं सन्ध्यां जपं होमं आतिथ्यं देवतार्चनम्। स्वाध्यायं वैश्वदेवं वै गृही नित्यं समाचरेत्॥ चतुर्थी-व्रतं आद्यं च कर्तव्यं त्वाश्रम-स्थितैः (मु॰पु॰३।१९।५)

According to the पुराणं, householder are expected to perform 6 main कर्माणि, and several auxiliary कर्माणि, as described above. In addition to this, the चतुर्थी-व्रतं is particularly important.

One of the most interesting details is the पुराण's description of how to handle the various time pressures – as a householder, half of one's time should be spent on one's family, a quarter with friends, and another quarter on pleasing the देवाः – अर्धेन पुत्र-दारादींश्चतुर्थांशेन सौहृदम्। चतुर्थांशेन देवादीन् तोषयेच्च गृहाश्रमी (मु॰पु॰३।१९।१३). Assuming 8 hours of sleep, and a 10 hour work-day (including commute etc), this leaves 3 hours for family, 1.5 hours on friends, and 1.5 hours on पूजा etc.

14. सन्ध्या-वन्दनम्

The सन्ध्या-वन्दनं, is arguably the most important वैदिकं कर्म which is in practice today, where गायत्री represents ब्रह्मा in the morning, रुद्रः at noon, and विष्णुः in the evening – प्रातः काले ब्रह्म-रूपां मध्याह्ने रुद्र-रूपिणीम्। गायत्रीं विष्णु-रूपां तां ध्यायेत् सायाह्न आदरात् (मु॰पु॰३।१८।८). Thus, the गायत्री itself is beyond any particular देवः. The importance of the कर्म can also be inferred from the fact that one अध्यायः (३।१८) is spent describing the कर्म in some detail. There are a few differences from standard prayogas.

The आचमनं is different in different communities, and the मुद्गल-पुराणं describes it thus – भूर्भुवःस्वस्त्रिभिश्चैवाचामेन्नियमसंयुतः। स्वाहान्ताभिर्महातेजाः स्पृशेन्न्यासेषु चेन्द्रियम्। (मु॰पु॰३।१८।९). Thus, with the three भूः, भुवः and स्वः व्याहृतयः, water is sipped thrice. And this is followed by perfoming 12 न्यासाः as described below –

(१) तर्जन्याद्यङ्गुलीभिश्च तिसृभिः संस्पृशेन्मुखम्। (२) तर्जन्यङ्गुष्ठ-योगेन नासिकां संस्पृशेद् बुधः। (३-५) अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां वै तथा चक्षूंषि संस्पृशेत्। (६-७) कनिष्ठया च कर्णौ वै संस्पृशेन्नात्र संशयः। (८) अङ्गुष्ठाभ्यां स्पृशेन्नाभिं (९) उरः करतलेन च। (१०) सर्वाङ्गुलीभिर्भ्रूमध्यं (११) अङ्गुष्ठाग्रेण वै शिखाम्। (१२) सर्वाङ्गुलीभिर्बाहुं स्वं स्पृशेन्न्यासादि-कर्मसु। एवं आचमनं प्रोक्तं स्व-स्व-शाखोक्त-नामभिः।

According to the पुराणं, the प्रणव-न्यासः, गायत्री-व्याहृति-न्यासः, and गायत्री-शिरसः न्यासः are performed before the मार्जनं, पुनर्माजनं and अर्घ्य-प्रदानं. ब्रह्मचारिणः are expected to perform 100 repetitions silently, while splitting the मन्त्रः into 5 distinct parts. गृहस्थिनः, on the other hand, are to perform 108 repetitions, saying the mantra as a whole – ब्रह्मचारी शतान्येव पञ्चकालेषु वै पृथक्। गायत्र्याश्च जपं कुर्याद्वाग्यतो मानसैक्यतः। अष्टोत्तरशतं काले गृहस्थो जपं आचरेत् (मु॰पु॰३।१८।१८)

Though the गायत्री-मन्त्रः is well established, it is differently prefixed with व्याहृतयः in different traditions. According to the मुद्गल-पुराणं, it is prefixed by the प्रणवः, three व्याहृतयः, and the प्रणवः again – आदौ प्रणवं उच्चार्य पश्चाद्व्याहृतिरुच्यते। भूर्भुवः स्वरिति प्रोक्ता ततः प्रणव उच्यते। ततः सा त्रिपदा विप्र! गायत्री

च ततः पुनः। ॐ-कारो विधिना नित्यं जपः संक्रियते द्विजैः (मु॰पु॰३।१८।२२). Furthur, the पुराणं mentions that separate उपासना of the ॐ-कारः is essential.

Some संप्रदायाः perform उपासना of other देवताः, superimposing them on the solar-orb सूर्यः. This is entirely supported by the मुद्गल-पुराणं, as long as सूर्यः is taken to be सर्वात्मा, otherwise knows as गणपतिः – सर्वज्ञोऽसि महाभाग! साक्षाद्गणपतिः स्वयम्। आत्माकारेण सूर्यस्त्वं तन्न चित्रं किं अप्युत (मु॰पु॰३।१२।६) As सूर्यः himself says – अहं आत्मा च सर्वेषां (मु॰पु॰३।३।२)

In various episodes in this पुराणं, the गायत्री-जपः is lauded again and again, for the purpose of मोक्षः – मृकण्डाच्च समुत्पन्नो मार्कण्डेयो महामुनिः।॰। नित्यं जजाप गायत्रीं मोक्षेप्सुः स विशेषतः (मु॰पु॰३।१२।१२) प्रकीर्तिता मन्त्र-शक्तिर्गायत्री रूप-धारिणी (मु॰पु॰३।१२।२६)

15. प्राणायामः

पूरयेद्वाम-नासायां वायुं तस्माच्चतुर्गुणम्। धारणं तस्य कुर्यात् स स्वोदरे नियतो भवेत्। पूरकाद्द्विगुणं कुर्याद्रेचकं च प्रजापते। पुनर्नसा दक्षिणया पूरयेत् कुम्भकं चरेत्। वामया रेचकं चैव पुनः पुनर्निरन्तरम्। प्राणायामं चरेद् धीमान् पापहीनो नरो भवेत्। एवं त्रैकालिकं कुर्यात् प्राणायामं विशेषतः (मु॰पु॰९।९।३५)

As per the मुद्गल-पुरानं, the proportions of inhaling, retaining and exhaling to be maintained in प्राणायामः are 1:4:2. Inhalation and exhalation alternate between the two nostrils. First inhalation is done through the left nostril, and exhalation is done through the right nostril. For the second round, inhalation is done through the right nostril, and exhalation through the left nostril.

16. योगः

The purpose of the पुराणं can be summarized as गणेश-विद्या, which leads one through योगः to a state of शान्तिः, where one is seated in the city of आनन्दः – योग-शान्ति-स्वरूपोऽयं गणेशो नात्र संशयः। सिद्धि-बुद्धि-पतिः साक्षात् स्वानन्दाख्यो पुरे स्थितः (मु॰पु॰२।३।१५).

The introduction published by the प्रकाशन-मण्डलं says – राक्षसान् हत्वा, नाम षड्रिपून् नाशयित्वा, मनःसंयमेन चित्त-वृत्ति-निरोधेन योग-मार्गेण अन्तेन योगानन्दः प्राप्यते इति किल रहस्यं अस्य मुद्गल-पुरानस्य.

The पुराणं describes the origin, abode, and offspring of the अष्टावरण-असुराः. For example, मत्सरासुरः lives in the city of jealousy – ॰पुरीं ईर्ष्याह्वयां पराम्। यत्र राज्यं च कुरुते मत्सरः स प्रतापवान् (मु॰पु॰ १।३३।२१), and his visible offspring are attachments to the senses and beauty – ततो मत्सर-पुत्रौ द्वौ॰। सुन्दरप्रिय-नामा च विषयप्रिय एव च (मु॰पु॰ १।३५।४७). The पुराणं uses this symbolism to describe the outer signs that a योगी must strive to subdue. मत्सरासुरः, on hearing of the loss of his “children” laments – मृतौ

पुत्रौ महाकालौ किं कार्यं जीवितेन मे? (मु॰पु॰ १।३७।६) thus pointing the way for the योगी to destroy the असुरः by first destroying its outward manifestations.

17. भक्तिः नवधा

The मुद्गल-पुराणं is a text which espouses भक्तिः. नारदः beautifully describes शिवः performing पूजा to गणेशः, with an abundance of भक्तिः – अपूजयन् महा-भक्त्या रोमाञ्चित-शरीरवान्। अश्रु-प्रवाह-संयुक्तं प्रेम्णा चैव परिप्लुतम् (मु॰पु॰२।३।७). There is nothing greater than भक्तिः which pleases गणेशः – न च भक्ति-समो भावो मम प्रीति-करः कदा। तेन बद्धो भविष्यामि हृदये तस्य धीमतः (मु॰पु॰१।२२।३८). However, even this भक्तिः is done as a part of कर्मयोगः, without any reciprocal desires – प्रभजेद्गणराजं स निष्काम-भक्ति-संयुतः (मु॰पु॰९।९।२५), and leads to चित्त-शुद्धिः – मोक्षार्थं सर्व-भावेन विरक्तो विषयादिषु। गणेश-कृपया तस्य चित्त-शुद्धिर्भवेत् परा। तया सर्व-स्वभावेन भजेत् तं गणनायकं (मु॰पु॰९।९।२६)

Perhaps, most telling of all, गणेशः himself describes मुद्गलः as the greatest भक्तः among the भक्तराजाः – त्वं तेषां च सदा राजा कृतो मे नाऽत्र संशयः। पूर्ण-भक्ति-स्वभावेन मां भजिष्यसि यत्नतः (मु॰पु॰१।१९।४८)

The मुद्गल-पुराणं teaches a nine-fold भक्तिः which is almost identical to the verse found in the भागवतं – श्रवणं कीर्तनं चैव स्मरणं पादसेवनम्। अर्चनं वन्दनं दास्यं सख्यं देह-निवेदनम् (मु॰पु॰१।२२।७). Following this, each of the qualities are explained – नव-चिह्नं प्रवक्ष्यमि भक्ति-माहात्म्यं उत्तमम् (मु॰पु॰१।२२।८), and an example of nine kings among भक्ताः is also listed – तत्र मुख्य-स्वभावेन भक्त-राजश्च ये स्थिताः। तान् वदामि महाभाग! शृणु तत्त्वं इदं महत् (मु॰पु॰१।२२।४१)

In the योग-खण्डः, we see the same list, with deeper significations – (१) श्रवणं गणनाथस्य गुणानां नित्यं आदरात्। (२) कीर्तनं तस्य तद्वत् त्वं कुरुष्वैतद्रसैर्युतम्। (३) गाणेशस्य च भावस्य विस्मृतिं मा कुरु प्रभो! (४) गणेश-पादजं मोहं धारयेः सत्यभावतः। (५) साङ्गं गणेश्वरस्यैव कुरु सर्वं विशेषतः। (६) गणेशान्न परं श्रेष्ठं तस्मात् तन्निष्ठको भव। (७) गाणपत्यस्य मार्गस्य सेवनं कुरु सर्वदा। (८) साक्षि-रूपं गणेशानं ज्ञात्वा हृत्स्थं भजस्व च। (९) गणेशान्नैव भिन्नोऽहं भावयस्व निरन्तरम्। एवं नव-प्रकारैस्तं भज त्वं भक्ति-संयुतः (मु॰पु॰९।१६।१५).

1. श्रवणं – listening to the qualities of गणेशः, exemplified by कार्तिकेयः, such that गणेशः resides in his ears
2. कीर्तनं – reciting his glories, exemplified by सूर्यः, such that गणेशः resides in his tongue
3. स्मरणं – rememberance of गणेशः, exemplified by रामचन्द्रः such that गणेशः resides in his memory
4. पादसेवनं – Accepting the world as stemming from the feet of गणेशः, and acting according, exemplified by पार्वती – मदीय-पाद-पद्मं यत् सत्यं अन्यत् असत्यकम्। ज्ञात्वा देहाश्रमे यो वै नालस्येन प्रवर्तते (मु॰पु॰१।२२।१७) – such that गणेशः resides in his body

5. अर्चनं – Seeing everything as the limbs of गणेशः, and performing all his कर्माणि fully, exemplified by महाविष्णुः, such that गणेशः resides in all the limbs
6. वन्दनं – Accepting that there is nothing greater than गणेशः, exemplified by शङ्करः, such that गणेशः resides everywhere
7. दास्यं – Always performing गणेश-सेवा, and seeing greatness nowhere else, exemplified by परशुरामः, such that गणेशः stays with him very naturally – गाणपत्य-स्वभावोऽहं तं स्थास्यामि स्वभावतः (मु॰पु॰१।२२।२७)
8. सख्यं – Seeing गणेशः as the witness, established in the heart, such that nothing is hidden from him, exemplified by ब्रह्म
9. आत्मनिवेदनं – Accepting that there is no difference between "me" and गणेशः, exemplified by शुकः, the son of व्यासः

Thus, भक्तिः is not of nine independent kinds, but is a staircase, leading one from श्रवणं to कीर्तनं to स्मरणं, … and finally to आत्म-निवेदनं.

18. भक्तिः चतुर्धा

The मुद्गल-पुराणं also defines भक्तिः as being of four kinds –

अथो चतुर्विधां भक्तिं कथयामि शृणुष्व ताम्। (१) कायिकां (२) वाचिकां पूर्णां (३) मानसीं नित्यदा कुरु। तथा (४) संसर्गिकीं दक्ष! तस्याश्चिह्नं वदाम्यहम्। (१) गणेशार्थं सदा देह-श्रमं कुरु महामते। (२) गणेश-भाव-हीनां यां वाचं मा त्वं वदस्व ताम्। (३) गणेश-चिन्तनं तद्वद्गणेशे भावकस्य च। (४) गणेश-भक्ति-युक्तानां संगतिं कुरु सर्वदा (मु॰पु॰९।१६।१७)

1. कायिकां – Always exerting the body for गणेशः
2. वाचिकां – Never speaking without गणेश-भावः
3. मानसीं – Always exerting the mind to think of गणेशः
4. संसर्गिकीं – Always moving towards गणेशः

19. सिद्धिः and बुद्धिः

सिद्धिः and बुद्धिः are said to be the wives of गणेशः. सिद्धिः is said to be माया, who causes delusion, while बुद्धिः is the one that continues to keep one within the effects of माया. गणेशः, who is in control of both बुद्धिः and सिद्धिः, is not affected by either – माया-रूपा स्वयं सिद्धिः, भ्रान्ति-दा विविधा सदा। भ्रान्ति-धारक-रूपा सा बुद्धिः शास्त्रेषु कथ्यते (मु॰पु॰६।१।४४) सिद्धिर्भ्रान्ति-प्रदा माया ततो भ्रमति वै जनः। बुद्धिर्भ्रान्ति-धरा प्रोक्ता चित्त-रूपा विशेषतः (मु॰पु॰३।९।४९)

20. पञ्चचित्तम्

The पुराणं consistently describes five kinds of mind / thought – चित्तं पञ्च-विधं प्रोक्तं तेषु पञ्च-विधो रसः (मु॰पु॰१।५।८). They are – क्षिप्तं मूढं च विक्षिप्तं एकाग्रं च निरोधकम्। चित्तं पञ्चविधं विद्धि जगत्सु ब्रह्मसु स्थितम्॥ (मु॰पु॰१।५।९).

1. क्षिप्तम्
2. मूढं
3. विक्षिप्तं
4. एकाग्रं
5. निरोधकम्

21. गणेशः as the first देवः

पुरा वयं समुत्पन्नाः चत्वारो देव-मुख्यकाः। शम्भु-र्विष्णु रवि-र्देव्यो गणेशानादहं किल। (मु॰पु॰६।१।३६). Here, all the sectarian पञ्चायतन-देवाः, namely शिवः, विष्णुः, सूर्यः, and देवी are understood as having their origins from गणेशः alone. So also गणेशः is said to be the lord of the other 4 देवताः, with ग् अ ण् and अ respectively representing शक्तिः, सूर्यः, विष्णुः and शिवः. Thus, by saying गणेशः, we are praying to all the पञ्चायतन-देवताः – गः शक्तिः सूर्य अः प्रोक्तो णो विष्णुरः शिवः स्मृतः। तेषां स्वामी गणेशानस्तेनाऽयं ब्रह्मणस्पतिः (मु॰पु॰८।४२।२४).

For the purposes of उपासना, the other four देवाः can be seen in the body of गणेशः itself. विष्णुः as his left quarter, शक्तिः as his right quarter, सूर्यः as his front quarter, and शिवः as his back quarter – पूर्वाङ्गे विष्णुरूपाय दक्षिणे शङ्करात्मने। पश्चिमे शक्ति-देवायोत्तरे ते भानवे नमः (मु॰पु॰६।३१।१५)

There is a famous episode, where a representative of the Gods comes to take मुद्गलः to heaven, on account of his तपः, but ऋषिः मुद्गलः, after enquiring about the merits and demerits of स्वर्गः refuses the offer. Sectarian commentators explain this episode by differentiating स्वर्गः from "even higher" लोकाः such as वैकुण्ठः. However, the देवदूतः in the मुद्गल-पुराणं clearly says that these लोकाः of the पञ्चायतन-देवाः are no different, since they suffer from the same flaws – वैकुण्ठः शिवलोकश्च सौरः शाक्तो जनेन च। तत्राऽपि दोष-युक्तत्वं वर्तते मुनि-सत्तम! (मु॰पु॰१।१९।५). Thankfully, the पुराणं does not attempt to laud some sectarian गाणपत्यः लोकः.

The मुद्गलपुराणं clearly treats गणेशः as the origin of all the devas, including the त्रिमूर्तयः, similar in spirit to the गणेश अथर्वशीर्षं – ब्रह्मणे सृष्टिकर्त्रे ते पालकाय च विष्णवे। संहर्त्रे ते हरायैव गुणेशाय नमो नमः (मु॰पु॰१।५१।२३)

22. गणेशः as the उपासना-देवः for everyone in कलियुगः

Just listening to the stories of गणेशः are said to destroy the sins of कलियुगः – कलि-कल्मष-दाहघ्नं वक्रतुण्ड-चरित्रकं (मु॰पु॰१।५४।५२), and गणेशः is appropriate for eveyone – अस्माकं कुलदेवश्च सर्वेषां सोऽपि निश्चितं (मु॰पु॰२।२९।३६).

23. पञ्चायतन-पूजा

The simultaneous worship of the five sectarian देवताः is quite popular among स्मार्ताः. The पुराणं describes the गणेश-पञ्चायतन-पूजा, with गणेशः placed in the middle. विष्णुः is placed in the north-east, शिवः in the south-east, देवी in the south-west and सूर्यः in the north-west – तत्र विघ्नेश्वरं साक्षान्मध्ये संस्थाप्य सर्वदा। ईशान्यां विष्णुमेव त्वाग्नेय्यां शम्भुं प्रपूजयेत्। नैर्ऋत्यां जगदम्बां च वायव्यां रविं आदरात् (मु॰पु॰५।४३।१६)

24. परदेवता

In this पुराणं, गणेशः is not a mere देवः, or some ईश्वरः, but is the highest upanishadic teaching. Other sectarian schools relegate गणेशः as the mere विघ्नेशः who is propitiated at the beginning of the कर्म before the primary देवः is invoked to remove any obstacles. However as per the मुद्गल-पुराणं, thought he must be invoked for this purpose at the beginning of the performance, the primary deity who is invoked is a manifestation of गणेशः, who is the beginning, middle and end. – ॰सदा देव आदौ पूज्यो महामुने। आदौ स एव मध्येऽपि तिष्ठत्यन्ते न संशयः.

The great मन्त्रद्रष्टा of the गायत्री-मन्त्रः, विश्वामित्रः, approaches the ऋषिः याज्ञवल्क्यः when he is desirous of attaining the status of ब्रह्मर्षिः. He is instructed in गायत्री-विद्या which is nothing but गाणेश-विद्या – गणेशार्पण-भावेन गायत्रीं च जजाप ह। तपस्तताप विप्रोऽसौ ध्यात्वा हृदि गजाननम्। गायत्री वेद-मातेयं पिता प्रणव उच्यते। स एव गणनाथोऽयं ॐ-काराकृति-मस्तकः। सगुणो गणराजोऽयं ॐ-कार इति कथ्यते। तस्मै समर्प्य योगी स गायत्रीं योगं आप्नुवान् (मु॰पु॰१।५४।८)

25. सगुणः or निर्गुणः?

गणेश-योगः is neither सगुण-योगः nor निर्गुण-योगः, it is a combination of the two – संयोगाऽयोगयो-र्योगे गाणेशो योग उच्यते (मु॰पु॰६।१।४२). But the combination is also understood as a negation of the two – न न्यूनं नाधिकं॰ न देहो न च देही॰ सगुणो निर्गुणो न च ॰ न माया मायिको (मु॰पु॰१।३८।३४)

This can be seen in the form of गणेशः himself, with the head representing निर्गुणत्वं and the body representing सगुणत्वं – गजो निर्गुण-रूपाख्यः तदेवाऽऽननं उच्यते। कण्ठाधः सगुणं ब्रह्म तयोर्योगे स देह-भृत्

(मु॰पु॰६।१।५१) देहं सगुण-रूपं च निर्गुणं मस्तकं मुने। गजवक्त्रं अयं तेन दृष्टं प्रभावतः (१।३८।३६). Or, the head is taken to represent ब्रह्म, while the body represents माया – माया देह-स्वरूपा ते, ब्रह्म वक्त्रं स्मृतं मुखं (मु॰पु॰१।१।४७)

This can also be understood as the meaning of the word गणेशः itself – संयोगश्च ग-काराख्यो ह्ययोगश्च ण-कारकः। तयोः स्वामी गणाधीशो वयं तस्य कलात्मिकाः (मु॰पु॰६।१।४६), who has transcended both paths. Or, मनोवाणीमयं सर्वं ग-काराक्षरं एव च। मनोवाणी-विहीनं च ण-कारं विद्धि मानद। तयोः स्वामी गणेशोऽयं योगरूपः प्रकीर्तितः (मु॰पु॰१।५३।४६)

26. गणेशः and ब्रह्मणस्पतिः

Modern researchers believe that the vedic deity ब्रह्मणस्पतिः was quite different from the modern concept of गणेशः, and did not have features such as गज-मुखं etc. In spite of this, the मुद्गल-पुराणं clearly identifies the two, calling ब्रह्मणस्पतिः the vedic version of गणेशः – सर्व-पूज्यो गणेशोऽयं सर्वादि-पूज्य एव सः। नाम-रूप-धरो नित्यो ब्रह्मणस्पति-वाचकः। वेदेषु कथितं ब्रह्मन् ब्रह्म ब्रह्मैव केवलम्। तत्र सागुण्य-नैर्गुण्यं विद्यते न कदाचन। देह-धारी गणेशानो वेदेषु ब्रह्मणस्पतिः (मु॰पु॰८।४२।४). गणेशः himself is beyond the concept of सगुणः and निर्गुणः, since he is ब्रह्म himself. When he takes a bodily form, he is known as गणेशः, and his form, as described in the वेदाः is ब्रह्मणस्पतिः.

27. नाना-ब्रह्म-निरूपणम्

In the episode between मुद्गलः and the divine messenger, the देवदूतः describes to मुद्गलः, the various expansions of ब्रह्मन्, from the grosser to the subtler – शृणु पुत्र! प्रवक्ष्यामि वेदान्तैर्यत् प्रभाषितम्। क्रमेण ब्रह्मलाभार्थं नाना-ब्रह्म-निरूपणम् (मु॰पु॰१।१९।४७). Each expansion is then listed in turn, starting with the form of food – अन्नं ब्रह्मेति यत्प्रोक्तं ततोपाधिः समागतः। अन्नरूपो महातेजा अन्नकोशमयं ततः (मु॰पु॰१।१९।४८). This list, according to the मुद्गल-पुराणं is –

- अन्नं (अन्न-कोश-मयं), प्राणः (प्राण-कोश-प्रकाशं), मनः (मनःकोश-मयं), विज्ञानं (विज्ञान-कोश-प्रधारकं), आनन्दं (आनन्द-कोश-प्रभासकं)
- चैतन्यं (महा-कारण-धारकं), बिन्दु-ब्रह्म (ज्ञान-देह-मयं), चिद्ब्रह्म (सोऽहं मात्रात्मकं)
- बोधः (स्वत उत्थान-वेदकं), साङ्ख्यं (विदेहाधारकं / कर्म-ज्ञानं), समं (नन्दनात्मकं), अव्यक्तं सहजं (नेति-रूपकं),
- शक्तिः (असद्-रूप-प्रकाशकं), सूर्यः (आत्म-रूपं), विष्णुः (उभयात्मक-धारकं), शिवः (निर्मोहस्य प्रकाशकं)
- स्वानन्दः (संयोग-मयं), निर्वृत्तिः (अयोगाधारकं)

The differences above are subtle, and any translation would be lacking without being rooted in experience. Thus, this is captured, as is.

28. मन्त्रार्थः

The मुद्गल-पुराणं references several गाणेश-मन्त्राः of varying lenghts, including एकाक्षरी, पञ्चाक्षरी, षडक्षरी etc. However, the mantras themselves are not delineated in the text. The standard महागणपति-मन्त्रः is a highly effective सात्त्विक-मन्त्रः, with 28 अक्षराः. The layout of the आद्य-पीठः at मयूरपुरी (Moregon) corresponds to the महागणपति-यन्त्रः, allowing us to furthur understand the embodiment of this मन्त्रः. मयूरपुरी is an important क्षेत्रं in the मुद्गल-पुराणं, and 20 अध्यायाः describe it and its importance.

- श्रीं बीजः – बल्लाल्-विनायकः flanked by रामः and सीता representing धर्मः and विष्णुः
- ह्रीं बीजः – विघ्नेशः flanked by शिवः and उमा representing अर्थः and शिवः
- क्लीं बीजः – चिन्तामणिः flanked by कामः and रतिः representing कामः and असत्ब्रह्म
- ग्लौं बीजः – महागणपतिः flanked by वाराहः and मही representing मोक्षः and सत्ब्रह्म

Furthur, the वक्रतुण्डादयः अष्टावताराः of गणेशः as described in the मुद्गल-पुराणं are situated in the eight cardinal directions, i.e. अष्ट-दिक्षु.

Some साधकाः wonder about the phrasing सर्वजनं मे वशं आनय, and think this may be a मन्त्रः to subjugate others. In reality, there is no doubt that this is a सात्त्विक-मन्त्रः, done with the welfare of the entire world in mind – विश्वं चराचरं सर्वं जानीयात् तत्स्वरूपकम्। सर्वेषां हित-भावेन भजेत् तं द्विरदाननं (मु॰पु॰९।९।२८). As shown earlier, गणेशः incarnates to return the world to its natural balance at the request of his भक्ताः. This मन्त्रः serves the same purpose.

29. श्लोकमन्त्राः

The works of all ऋषयः are मन्त्राः, and selected श्लोकाः from the पुराणानि, रामायणं etc, have been traditionally used as मन्त्राः for a long time. As an example, the श्लोकः from the सुन्दरकाण्डः where सीता requests हनुमान् to go and bring रामः is used a मन्त्रः to ensure success in all endeavours (सर्व-कार्य-सिद्धिः). Some of the श्लोकाः in the मुद्गल-पुराणं, can be used in the same way.

For those who wish to do गणेश-सेवा, but find that they are unable to do so, due to various obstacles, and wish to secure the blessings of गणेशः, to better aid them in साधना – अधुना दैत्य-मुख्येन सेवा ते खण्डिता परा। असमर्थाश्च तां कर्तुं रक्ष नः सेवनोत्सुकान् (मु॰पु॰६।३२।९)

30. आशीर्वचनम्

The स्मृतयः are full of auspicious sayings like सर्वे जनाः सुखिनो भवन्तु. Here are some such prayers from the मुद्गल-पुराणं.

देवा हविर्भुजः सन्तु ब्राह्मणाः कर्म-कारकाः। तिष्ठन्तु लोका वर्णाश्रम-युता दुःख-विवर्जिताः (मु॰पु॰३।१०।१३)

31. Availability of the मुद्गल-पुराणम्

So, far, I have only come across editions published by the श्री मुद्गल पुराण प्रकाशन मंडळ. They have published the संस्कृतं original, as well as a मराठी translation. Copies are available at the following location: अ/४, स्वाती बिल्डींग, अमृतकुंभ सहनिवास, दादर, मुंबई – २८. Copies can also be borrowed from various North American university library systems.

32. पत्र-ऋणम्

- श्रीमुद्गलपुराणम् (संस्कृतम्)। मुद्गल-प्रकाशन-मण्डलम्। मुंबई।